

УДК 712.254 : 711.61

**РЕКОНСТРУКЦІЯ СКВЕРІВ В ІСТОРИЧНІЙ ЧАСТИНІ
МІСТА НА ПРИКЛАДІ СКВЕРУ НА ПЛ. СОБОРНІЙ
В М. БІЛА ЦЕРКВА**

Жихарєва Катерина В'ячеславівна,
*архітектор, асистент кафедри садово-
паркового господарства
Білоцерківського Національного
аграрного університету, аспірант*

Досліджено територію скверу на пл. Соборній в центральній частині міста біля навчального закладу БНАУ, площею 1 га. Проведено аналіз сучасного стану зелених насаджень та планувальної структури території. Виявлено основні проблеми та недоліки функціонування скверу, його зон та дорожньо-стежкової мережі. Розроблено концепцію з реконструкції та функціонально-просторової трансформації скверу.

Ключові слова: сквер, насадження, реконструкція, трансформація, історична частина міста, ландшафтна архітектура, функціональне зонування, учбовий заклад, равелін, бастион.

Постановка проблеми та аналіз ситуації. Сучасний стан скверів, парків та міських садів в містах України, взагалі – жахливий. Як правило, вони були закладені ще в радянські часи і на сьогоднішній час мають занедбану дендрологію, застарілий благоустрій, невдосконалену організацію рельєфу, відсутність ландшафтного дизайну, сучасного освітлення та мережі водовідведення. Їх суспільні функції не відповідають сучасним потребам і повинні бути переосмислені та трансформовані. Така

ситуація характерна для багатьох міст України, тому реконструкція міських зелених зон є дуже важливою та актуальною.

Не є винятком і сквер на Соборній площі, який знаходиться біля Білоцерківського національного аграрного університету (далі БНАУ) та костюлу Іоанна Хрестителя в історичній частині міста Біла Церква. Ділянка межує на південному сході з навчальним корпусом БНАУ, на південному заході – з територією костюлу Іоанна Хрестителя, а з північного заходу та сходу оточена дорогами загальноміського значення. На території знаходиться пам'ятник «Загиблим студентам та викладачам сільськогосподарського інституту в роки Великої Вітчизняної війни 1941-45 рр.». Дендрологію скверу становлять такі види: береза повисла, клен гостролистий, тополя біла, рубінія псевдоакація, верба повисла, липа серцелиста, дуб звичайний, в'яз шорсткий, ялина звичайна, сосна звичайна, туя західна. З чагарників - спірея Вангутта, форзиція європейська, шипшина собача. Деякі з дерев мають сухі гілки, заражені омелою або втратили привабливість. Відсутність планової заміни насаджень в межах 3-5% загальної кількості дерев щороку протягом 25 років призвела до необхідності термінового проведення капітального ремонту насаджень у значних об'ємах [1] в місті і, зокрема, в сквері. Майданчик перед меморіалом вимощений бетонними плитами, основні доріжки мають асфальтове покриття (в деяких місцях зруйноване), а другорядні – з гранвідсіву. Вздовж основних доріжок висаджені кущі спіреї Вангутта. Використання скверу лише як транзитне та меморіальне, хоча основне його функціональне призначення – це тимчасовий відпочинок. На даний час, територія знаходиться в занедбаному стані, відсутні будь-які елементи ландшафтного дизайну, лавочки, урни, ліхтарі та освітлення. Сквер непривітний, не цікавий і не функціональний. Виходячи з аналізу досліджуваної території, для покращення її загальної привабливості та повноцінного функціонування, необхідно провести інвентаризацію зелених насаджень, їх санітарну чистку та часткову вирубку і зробити комплексну реконструкцію та

функціонально-просторову трансформацію скверу та прилеглої території.

Об'єкт дослідження: сквер на площі Соборній в історичній частині міста Біла Церква.

Мета дослідження: розробка концепції реконструкції та функціонально-просторової трансформації скверу на пл. Соборній в історичному центрі міста Біла Церква.

Методи дослідження: метод натурного обстеження, аналіз нормативних та архівних даних, метод експериментального проектування.

Результати дослідження. При реконструкції озеленюваних територій виникає ряд питань, які необхідно вирішити. Дуже важливо визначити черговість поставлених завдань. Спочатку проводиться архітектурно-ландшафтна оцінка з метою виявлення композиційного потенціалу та естетичних особливостей території з урахуванням характеру прилеглих до неї просторів і визначення можливостей архітектурно-ландшафтної композиції ділянки. Оцінка території передбачає аналіз планувальної структури території з виявленням основних функціональних зон та видових точок, виявлення найбільш активних елементів ландшафту (як сприятливих, так і несприятливих), а також можливостей посилення позитивних якостей природного середовища та максимальної нейтралізації її негативних сторін. Визначається наявність інженерних мереж, проводиться інвентаризація зелених насаджень з визначенням їх видового складу та сучасного стану. За потреби, розробляється план санітарної рубки. В історичному центрі міста обов'язково проводиться історичний аналіз ділянки та прилеглої території. При реконструкції озеленюваних територій можливо як збереження існуючого природного ландшафту так і створення штучного. Це рішення приймається в залежності від функціонального призначення окремої зони і кожної ділянки, що потребує реконструкції, з нейтралізацією несприятливих, з естетичної точки зору, факторів. Однією з важливих задач проектувальника в даних умовах є дбайливе ставлення до рослинності, створення оптимальних умов для тимчасового відпочинку, тобто, створення естетично цілісного простору.

Продумане зонування при реконструкції паркової території зумовить рівномірність розподілу потоків відвідувачів, а також логічність рішення об'ємно-планувальної композиції парку. В залежності від того, наскільки продумано зонування його території, визначається подальше розміщення всіх компонентів парку [2]. Планування алей та доріг, їх класифікація, вибір типу покриття та ув'язка з рельєфом, повинні відповідати їх функціональному призначенню, тобто забезпечувати інтелектуальні та фізичні зв'язки між об'єктами.

Досліджувана територія має досить цікаву історію. Згідно плану білоцерківської фортеці 1769 р. [3], вона була побудована на початку XVII ст. за принципами нідерландської системи фортифікації з чотирма бастіонами, мала рів та два равеліна. Люстрація 1765 р. так описує стан Білоцерківської фортеці: вал, що боронив підступи, оточував фортецю довкола, був обставлений палями дубовими, місцями у чотири ряди; глибокий рів з трьох боків, з четвертої – ріка. Висота валу – 2 саж. (4,32м), з боку ріки – 3,5 саж. (7,56м). В'їзд з боку міста відбувався через три брами, одна з яких – з шлагбаумом, друга – зі зводом, третя – у валу високому, крита, начебто, підземна. Найбільшим був бастіон над річкою. В середині фортеці – будинок коменданта та офіцерів, будівля вартових, гауптвахта, каплиця. Навколо міста – вал з невеликим палісадом [4]. Один з равелінів був спрямований на південний схід, інший – на північний схід. Саме південно-східний знаходився в південно-західній частині скверу і частково на території проїзної частини вул. Дружби. У 1740 р. було закінчено будівництво старостівського замку під фортечною (Замковою) горою. На жаль, за наказом Катерини II в 1795 р. міський вал, старостівський замок та інші фортифікаційні споруди було зруйновано.

Вагомою спорудою міста є костюл св. Івана Хрестителя, збудованого Ксаверієм Браницьким на пагорбі Замкової гори в 1812-1816рр. В 1931р. на пл. Волі (нині пл. Соборна) розпочалося будівництво навчального корпусу сільськогосподарського інституту. На той час там вже існував гімназійний комплекс, який складався з 3 корпусів: головного

триповерхового та двох двоповерхових філій. Головний корпус аграрного університету підкреслений чотириколонним портиком в стилі «радянського неокласицизму» [5].

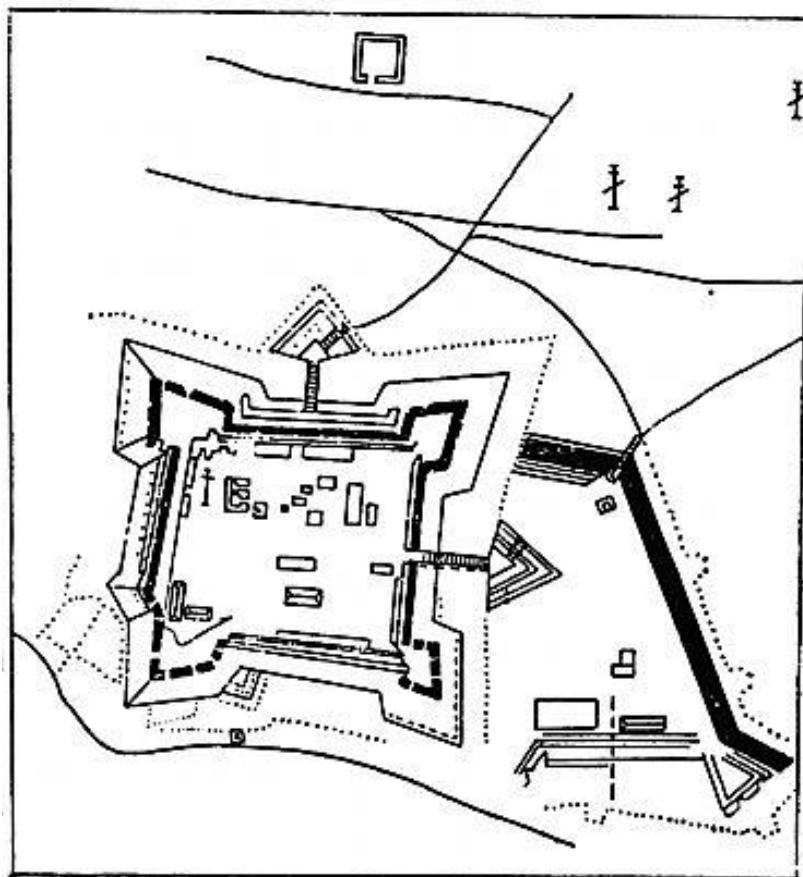

Рис. 1. План Білоцерківської фортеці 1734 р.
[Білоцерківський краєзнавчий музей]

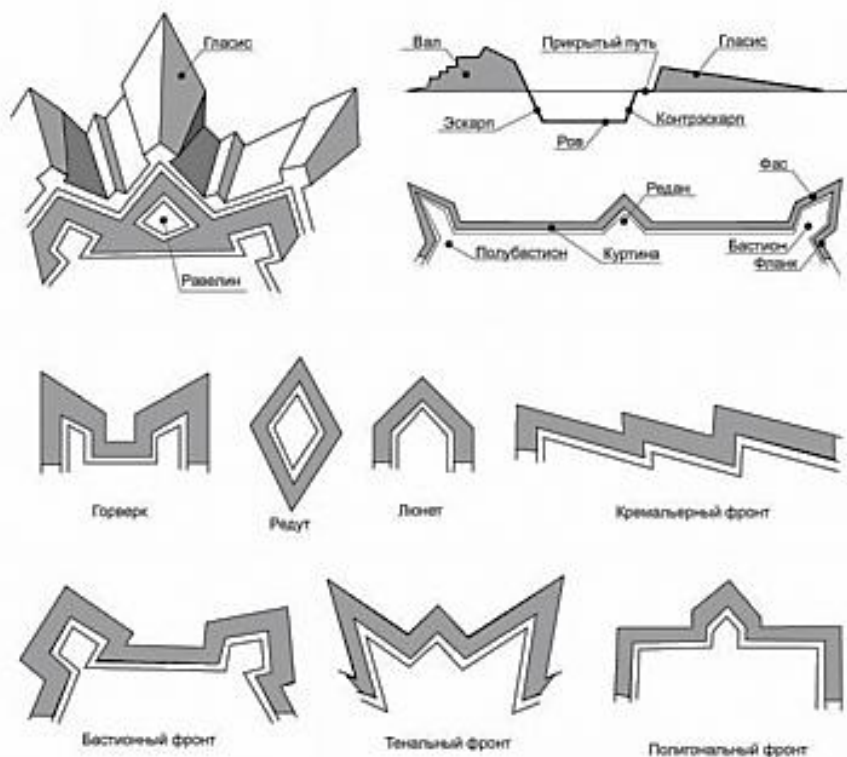
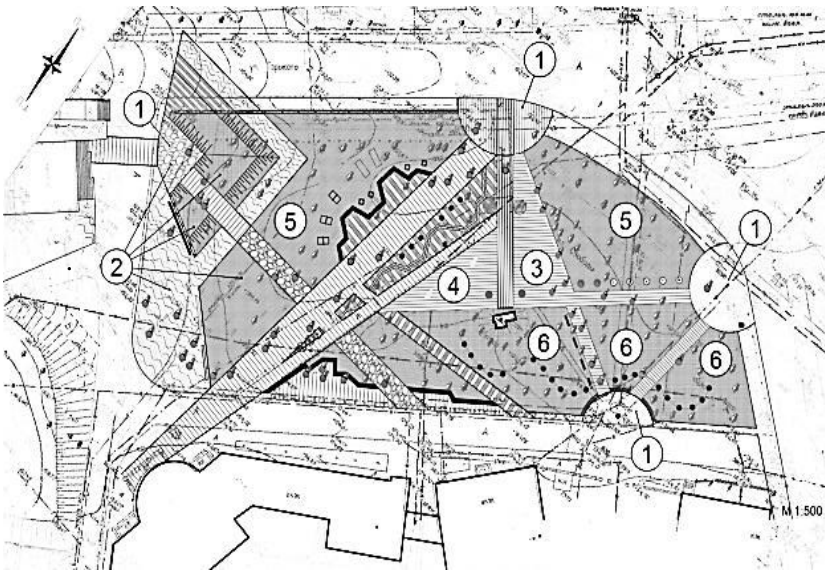

Рис.2. Фортифікаційні системи [Вікіпедія]

Виходячи з комплексного аналізу території скверу на пл. Соборній, проектним рішенням передбачено такі функціональні зони:

- 1) вхідна;
- 2) історична;
- 3) меморіальна;
- 4) експозиційна;
- 5) зона відпочинку;
- 6) зона садово-паркового мистецтва.

Перепад рельєфу в історичній зоні становить більше двох метрів, що дає можливість відтворити або хоча б зімітувати втрачені фортифікаційні споруди. Фрагмент рavelіну, що накладається на існуючу проїзну частину, буде продовжуватись, але у вигляді графіки мощення – зеленого та синього фему, імітуючи, таким чином, земляні укріплення та рів з водою. Від «оборонного» майданчику рavelіну йде доріжка через сквер до другорядного входу університету. Вона продовжує напрям сходів рavelіну в східному напрямі. Таким чином, з'явилась її назва – «Дорога в минуле». З тильної сторони рavelіну буде підпірна стінка з дерев'яного частоколу, на якій буде розташовуватись інформаційний стенд з історичною довідкою про історію Замкової гори за з макетом Білоцерківської фортеці. Навколо рavelіну мощенням імітується рів з водою, що оточував рavelін. Мощення блакитного кольору підходить майже до головного входу університету, утворюючи місце для зустрічі гостей університету та відвідувачів костюлу.

Меморіальна зона залишається, але трансформується: змінюється її конфігурація, направлення доріжки до другорядного входу університету. Також прибирається трикутна клумба на захід від пам'ятника, але дерева на ній залишаються. Тут також утворюється експозиційна зона для проведення різноманітних виставок. Мощення від зупинки по вул. Ярослава Мудрого до меморіалу проходить червоною смугою, таким чином, підкреслює його значення і важливість шанування історії.

Розширена основна осьова лінія, що збільшує візуальне розкриття центрального входу університету з центру міста. Вздовж неї утворюється повноцінна зона відпочинку, перш за все, для студентів. Частково прибирається газон в цій зоні. Використовується мощення з отворами для газонної трави або чергування смуг мощення і газону. Таким чином, створюється враження безперервності зелені. Зона відпочинку повинна бути освітлена, обладнана сучасними лавочками-паркетками, які можуть утворювати як суцільну ланану лінію, так і мати розриви, в яких можуть бути встановлені скульптури або дерева. Деревна рослинність була і залишається основним елементом благоустрою. Вона як складова частина території, що озеленюється в протилежність прямолінійності і геометричності забудови, вносить природний колорит, дещо пом'якшує напрям ліній і площин. Масиви зелені сприяють створенню такого середовища, яке позитивно впливає на всі сторони діяльності людини, здоров'я та задоволення естетичних потреб. В зеленій зоні відпочинку передбачається влаштування столів для настільного тенісу та гри в петанк, а поруч з ними - невеличкі столики, де студенти можуть пограти в шахи чи просто попиту кави.

Зона садово-паркового мистецтва знаходиться в східній частині ділянки. Вона розпочинається колонадою на сході від майданчика біля пішохідного переходу через просп. Князя Володимира. Від колонади спрямовані дві доріжки: до пам'ятника та другорядного входу навчального закладу. В ній знаходяться топіарна композиція «По хвилях моєї пам'яті» та інші деревно-чагарникові композиції, які можуть створювати,

наприклад, самі ж студенти кафедри садово-паркового господарства. Кожна деталь в сквері повинна бути виражена емоційно, найбільш ефектно показана, функціонально зручна та доречна.

Набувши всіх необхідних рис сучасного публічного простору, оновлений сквер почне своє нове життя, об'єднає навколо себе людей різного віку та статусу з різними захопленнями, сподіваннями і, навіть, мріями, стане улюбленим місцем відпочинку і буде сприяти підвищенню комфорту проживання та культури населення – це буде вища нагорода для тих, хто долучився до перевтілення від занедбаного та сумного скверу до нового, сучасного і, можливо, навіть трохи казкового...

Висновки. Парки, сквери, міські сади — є невід'ємними елементами міської забудови. Однак їх гідність визначиться тільки в тому випадку, якщо це буде якісний публічний простір, в якому логічно узгоджені і наведені в єдину систему елементи, що формують їх композицію. Особливо це актуально при проведенні реконструкції та трансформації цих територій. Саме в цьому проявляється майстерність проектувальника, тобто не тільки в умінні в конкретних природних умовах виявити всі характерні пам'ятки, збагатити їх шляхом підбору, групування і розміщення насаджень і з допомогою планування дорожньої мережі показати відвідувачам в певній послідовності як одне гармонійне ціле, але й зробити його функціонально повноцінним, цікавим, публічним, з врахуванням сучасних потреб та тенденцій розвитку суспільства.

Бастіон (фр. bastion від лат. Bastilio - «будую укріплення») - п'ятикутна довгочасна (фортечна) або польова фортифікаційна споруда, що зводилася на кутах фортечної огорожі, призначалася для вогневого захисту фортечних мурів, ровів і обстрілу місцевості перед укріпленням. [Вікіпедія]

Равелін (фр. ravelin) - допоміжна фортифікаційна споруда трикутної форми, розташована перед ровом фортеці між бастіонами. Равелін служив для прикриття фортечних мурів від артилерійського вогню, атак противника, а також для зосередження військ гарнізону перед вилазкою. Равеліни

використовували у воєнних цілях з XVI ст. до кін. XIX ст. [Вікіпедія]

Петанк (фр. pétanque від прованс. pèd tanco — дослівно «ноги - кілки», при кидку гравець не повинен відривати п'яти від землі, поки м'яч її не торкнеться, — провансальський національний вид спорту, кидання куль. У грі, як правило, грають на жорсткому ґрунті або гравії, але можна також грати на траві, піску та інш.

Використані джерела:

1. Роговський С. В. Причини деградації багаторічних зелених насаджень та шляхи вирішення наявних проблем на прикладі м. Біла Церква / С. В. Роговський // Науковий вісник НЛТУ України : збірник наук.-техн. праць. - Львів : РВВ НЛТУ України. - 2014. – Вип. 24.4 – С 133.

2. Косаревський И. А. Композиция городского парка. / Киев «Будивельник», 1977. - 140с.

3. Российский государственный военно-исторический архив. – Ф. 349. – Оп. 3. – Од. 3б. 4164 – Арк.1.

4. Похилевич Л. И. Сказания о населенных местностях Киевской губернии. – К., 1864 // Перевидання – Біла Церква : Вид. О. Пшонківський, 2005. – 398с.

5. Історико-архітектурний опорний план м. Біла Церква. – 2015р. – С. 5-112.